

اقتصاد مقاومتی؛ معیارها و راهکارها

حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدرسول آهنگران*

مقدمه

دانش اقتصاد، همزاد انسان است و پیشینه آن به آفرینش آدمی بازمی‌گردد. افزون بر این، مطالب ارزنده و رهنمودهای راهگشایی در زمینه اقتصاد در ادیان گوناگون ارائه شده که کامل‌ترین آنها را در دین مبین اسلام می‌بینیم. این مکتب انسان‌ساز که تمامی شئونات زندگی را مورد توجه قرار داده، دستورعمل‌های متعدد اقتصادی را از زبان آیات و روایات بیان نموده و راه روشنی را فراسوی جامعه اسلامی گشوده است؛ البته اقتصاد به عنوان یک علم رسمی، با انتشار کتاب *جدول اقتصادی* اثر دکتر فرانسوا کنه^۱ در سال ۱۷۸۵م تولد یافت؛ این کتاب، اگرچه اولین اثری است که در آن گردش ثروت به صورت تحلیلی و نظام‌مند تبیین شده و در عصر خود به عنوان سومین اختراع بزرگ بشر پس از پیدایش خط

* دانشیار دانشگاه تهران و از مبلغان نخبه دفتر تبلیغات اسلامی.

۱. Francois Quesnay.

و پول ثبت گردید، ولی رسمیت این علم، مدیون انتشار کتاب ثروت ملل اثر آدام اسمیت^۱ در سال ۱۷۷۶م می‌باشد.

علم اقتصاد، با تلاش اقتصاددانانی مانند: لئون والراس^۲، آگوستین کورنو^۳، دیویی^۴ در فرانسه، کارل منگر^۵، فردریک فون وایزر^۶، بوهم باورک^۷ در اتریش، وان ثونن^۸ و هرمان هاینریش گوسن^۹ در آلمان، ویلیام جونز^{۱۰} و بعد شومپتر^{۱۱}، فون میزس^{۱۲} و آگوست فون هایک^{۱۳} به کمال خود رسید. با تلاش‌های فراوان صورت گرفته، علم اقتصاد مانند علومی همچون فیزیک، کاملاً قانونمند و پیش‌بینی‌پذیر معرفی گردید.

رکن اصلی و پایه اساسی این علم، نفع شخصی است و تمام نظریات و تحلیل‌ها، بر این اصل استوار است که انسان موجودی خودخواه بوده و تنها به نفع شخصی مادی خود می‌اندیشد؛ اگر مصرف‌کننده است، به دنبال افزایش مطلوبیت مادی خود بوده و اگر در جایگاه تولیدکننده قرار دارد، می‌خواهد سود خود را به بالاترین سطح برساند. برای اینکه به مباحث ارزشی مربوط به فایده اجتماعی و عدالت خاتمه دهند، اظهار داشتند که حرکت انسان در راستای ارضای نفع شخصی، در نهایت به فایده اجتماعی و عدالت منجر خواهد شد.

-
۱. Adam Smith.
 ۲. Leon Walras.
 ۳. Augustin Cournot.
 ۴. Dewey.
 ۵. Carl Menger.
 ۶. Friedrich von Wieser.
 ۷. Boehm Bawerk.
 ۸. Von Thunen.
 ۹. Hermann Heinrich Gossen.
 ۱۰. William Jones.
 ۱۱. Schumpeter.
 ۱۲. Von Mises.
 ۱۳. August von Hayek.

واقعیت این است که اقتصاد غرب، نتوانست فایده اجتماعی و عدالت را برای بشر به ارمغان آورد و شاهد آن، این است که امروزه در پیشرفته‌ترین کشور دنیا، یعنی آمریکا، حداکثر منابع مالی، در اختیار حداقل افراد قرار دارد؛ افزون بر این، از عهده پیش‌بینی بسیاری از وقایع، بحران‌ها و ارائه راه برون‌رفت از آنها نیز برنیامده است. بحران‌های مختلفی که اقتصاد سرمایه‌داری با آن روبه‌رو گشت، از سال ۱۸۲۵م در انگلستان آغاز گردید و به طور متناوب، بین ۸ تا ۱۲ سال به وقوع می‌پیوندد. امروزه نیز اقتصاد جهانی با بحران روبه‌روست که مبدأ آن، از سال ۲۰۰۷م از بانک‌های مسکن آمریکا است.

ضرورت و مفهوم اقتصاد مقاومتی

با توجه به ناسازگاری مبانی اقتصاد غرب با مبادی و اصولی که دین مقدس اسلام بر آن بنا گذاشته شده و لزوم طراحی و اجرای اقتصادی مبتنی بر ارزش‌ها و فرهنگ اسلامی از یک سو، و از سوی دیگر نظر به بحران‌هایی که اقتصاد جهانی را به مخاطره کشانده و به‌خصوص شرایط سختی نظیر تحریم که کشور ایران اسلامی را تهدید می‌کند، ضرورت تدوین طرحی متفاوت در حوزه اقتصاد با آنچه که واردات غربی را در این زمینه تشکیل می‌دهد، به اثبات می‌رسد.

اقتصاد مقاومتی، به معنای آن است که در کوتاه‌مدت می‌بایست کانون‌های فشار و تحریم شناسایی شود و متعاقب آن تلاش گردد با آن مقابله صحیح و مؤثر صورت گیرد. در بلندمدت باید تهدیدات را به فرصت‌ها تبدیل کرد که این امر، با مشارکت عمومی و مدیریت مدبرانه امکان‌پذیر خواهد بود. بدین ترتیب، با تأکید بر مزیت‌های تولید داخلی، کاهش وابستگی و خوداتکایی به دست می‌آید.

اقتصاد مقاومتی که بحثی کاملاً راهبردی است، برای همه کشورهایی که دارای اهداف متعالی و دارای روحیه استقلال‌طلبی هستند، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است، به‌خصوص برای ایران اسلامی که اولاً در اندیشه رسیدن به جایگاه اول در منطقه است؛ ثانیاً به عنوان امید مستضعفان جهان، پرچم رهبری مبارزه با استکبار جهانی را برافراشته است.

توجه به این نکته لازم است که اگر تمامی متون و کتاب‌های مرسوم اقتصادی دنیا مورد مطالعه قرار گیرد، نظریه یا تجربه‌ای منسجم و طراحی شده درباره اقتصاد مقاومتی یافت

نمی‌شود؛ به عنوان نمونه، در کتاب‌های اقتصاد، هیچ پیشینه‌ای از تحریم بانک مرکزی وجود ندارد حتی اگر تحقیقاتی در این باره صورت گرفته باشد، در اسناد محرمانه و طبقه‌بندی‌شده قرار دارد و امکان دستیابی به آن برای محققان وجود ندارد، در نتیجه، اقتصاددانان انقلاب اسلامی نمی‌توانند از نظریاتی مکتوب و کلاسیک در این زمینه بهره‌گیری نمایند؛ بلکه در این جهت، ضرورت دارد که با استفاده از جنبش نرم‌افزاری و با الگوی اسلامی - ایرانی در فکر در انداختن طرحی نو باشند.

از این رو، مقام معظم رهبری با ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بر اساس بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی که پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام تعیین شده، تأکید کردند: پیروی از الگوی علمی و بومی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی، عامل شکست و عقب‌نشینی دشمن در جنگ تحمیلی اقتصادی علیه ملت ایران خواهد شد. همچنین اقتصاد مقاومتی خواهد توانست در بحران‌های روبه‌افزایش جهانی، الگویی الهام‌بخش از نظام اقتصادی اسلام را عینیت بخشد و زمینه و فرصت مناسب را برای نقش‌آفرینی مردم و فعالان اقتصادی در تحقق حماسه اقتصادی فراهم کند.^۱

از کشورهایی که می‌توان از تجربیاتشان در زمینه اقتصاد مقاومتی بهره جست، کشور ژاپن است. این کشور با وجود دو قرن و نیم انزوا، فقر طبیعی و پس از جنگ دوم جهانی و نابودی بخش عظیمی از تأسیسات صنعتی و زیربنایی که به میزان ۱/۳ کل ثروت‌های ملی این کشور برآورد گردیده، توانست با به‌کارگیری تمام نیروهای خویش در مسیر توسعه اقتصادی و دستیابی به فناوری جدید، تئوری «شکست نظامی - سیاسی در جنگ، پیروزی اقتصادی - فناوری در صلح» را عملی سازد و عاقبت پس از چهل سال (۱۹۴۵ - ۱۹۸۵م) قادر به تحقق این اندیشه گردید؛ به طوری که امروزه با بزرگ‌ترین اقتصاد سرمایه‌داری جهان، دارای مبادلات تجاری با الگوی استعماری است؛ بدین معنا که کالای ساخته‌شده خود را به آمریکا صادر می‌کند و در عوض، از آن کشور مواد خام نظیر نفت و علوفه و سویا وارد می‌نماید.^۲

۱. ابلاغیه رهبر معظم انقلاب به رؤسای قوای سه‌گانه و رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام،

۱۳۹۲/۱۱/۲۹.

۲. محمد تقی‌زاده، *ژاپن و سیاست‌های امنیت اقتصادی آن*، ص ۱ - ۲۰.

معیارها

معیارها و ویژگی‌های اقتصاد مقاومتی، عبارت‌اند از:

۱. مشروعیت

اولین معیار اقتصاد مقاومتی، این است که تمام فعالیت‌های اقتصادی باید از مشروعیت کامل برخوردار بوده و منطبق بر موازین اسلامی باشد.

در قرآن کریم در موارد فراوانی، از احکام شرعی به عنوان «مرز» یاد شده و از آنها به «حدود» تعبیر شده است.^۱ این بدان معناست که از نگاه شریعت اسلام، انسان در تمامی کارهای خود که شامل فعالیت‌های اقتصادی نیز می‌گردد، باید در مرز و چارچوبی که خداوند متعال قرار داده، حرکت کند و از آن تجاوز ننماید. اموال باید بر اساس اسباب مشروع تحصیل شود و در محدوده‌ای که شارع مقدس اجازه داده، هزینه گردد.

بر این مطلب، آیات متعددی از قرآن کریم دلالت دارد؛ برای نمونه: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ»^۲ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اموال یکدیگر را در میان خود به باطل [و از راه‌های نامشروع] نخورید.»

از امام صادق علیه السلام سؤال گردید که راه‌های معیشت چند تا است؟ حضرت در پاسخ ضمن تقسیم همه فعالیت‌های اقتصادی در چهار بخش: ۱. کارمندی؛ ۲. تجارت و هر نوع خرید و فروش؛ ۳. کارهای صنعتی؛ ۴. انواع اجاره‌ها، اظهار نمودند که در تمامی فعالیت اقتصادی، مرز حرام از حلال مشخص شده و باید جانب شرع را در همه موارد رعایت کرد.^۳

به منظور مشروعیت بخشیدن به فعالیت‌های اقتصادی، لازم است آموزش احکام اقتصادی اسلام در تمام بخش‌ها اعم از دولتی و خصوصی، به صورت همگانی پیاده شود و آحاد مردم از وظایف شرعی خود در مورد مسائل اقتصادی، آگاهی کسب نمایند. گویند که امیر

۱. بقره، آیه ۱۷۸، ۲۲۹ و ۲۳۰؛ نساء، آیه ۱۳ و ۱۴؛ توبه، آیه ۹۷ و ۱۱۲؛ مجادله، آیه ۴؛ طلاق، آیه ۱.

۲. نساء، آیه ۲۹.

۳. ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۳۴۸.

مؤمنان عليه السلام فرمود: «الْفَقِيهُ ثُمَّ الْمَتَجِرِ»^۱؛ یعنی اول، آگاهی از مسائل فقهی و آن‌گاه، تجارت و فعالیت اقتصادی.

با رعایت جانب دستورات شرعی، یاری خدای متعال مصداق پیدا می‌کند. اگر کسی او را یاری کند، طبق وعده حتمی الهی، خداوند نیز به یاریش خواهد شتافت: «إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ»^۲؛ اگر [آیین] خدا را یاری کنید، [خداوند] شما را یاری می‌کند. و اگر ملتی مورد یاری او قرار گیرد، شکست‌ناپذیر خواهد بود: «إِنْ يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ»^۳؛ اگر خداوند شما را یاری کند، هیچ‌کس بر شما غلبه نخواهد کرد.

۲. توزیع عادلانه منابع مالی

دیدگاه کلاسیک در علم اقتصاد، مبنی بر وجود دست نامرئی است و اینکه اگر فعالیت‌های اقتصادی در جامعه به حال خود رها شوند و دولت مداخله‌ای ننماید، عدالت اقتصادی محقق خواهد شد، نیز دیدگاه اقتصاددانان کلاسیک بدبین، مانند دیوید ریکاردو و رابرت مالتوس، مبنی بر وخیم‌شدن اوضاع اقتصادی با افزایش جمعیت است؛ اما اسلام برخلاف نظر اینان، از یک طرف اظهار می‌دارد که خدای متعال روزی همه موجودات را تضمین کرده و محرومیتی در بین نیست: «وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا»^۴؛ هیچ جنبه‌ای در زمین نیست، مگر اینکه روزی او بر خداست. از طرف دیگر، بنا بر روایات متعدد، محرومیت فقرا، از تعدی و گناه اغنیا ناشی می‌شود.^۵ و این گناه، از چپاول، غارت و تضييع حق شروع می‌گردد و تا نپرداختن تکالیف مالی و مالیات‌های شرعی مانند: زکات، کفارات و یا خمس، ادامه پیدا می‌کند.

از این رو، یکی از وظایفی که حکومت اسلامی بر عهده دارد، عبارت است از برقراری عدالت و ارتقای معیارهای آن؛ چنان‌که در قرآن کریم برقراری عدالت، یکی از فلسفه‌های

۱. حسین نوری، مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۲۴۷.

۲. محمد، آیه ۷.

۳. آل عمران، آیه ۱۶۰.

۴. هود، آیه ۶.

۵. محمدرضا حکیمی، الحیة، ج ۳، ص ۲۹.

فرستادن پیامبران معرفی شده است^۱ و مسلماً چنین حکومت و نظامی، از سرمایه بسیار باارزش پشتوانه مردمی برخوردار خواهد بود.

۳. پشتوانه مردمی

تأیید و همراهی مردم، اگرچه شرط اعتبار حکومت نیست، ولی اقتدار حاکمیت بدان وابسته است. امیر مؤمنان علیه السلام از حضور مردم به عنوان ناصر و کمک‌کار تعبیر می‌نماید و می‌فرماید: اگر حضور مردمی و کمک آنها نبود، عنان حکومت را به دست نمی‌گرفتیم: «لَوْ لَمْ يَحْضُرِ الْحَاضِرِ وَ قِيَامِ الْحُجَّةِ بِوَجُودِ النَّاصِرِ ... لَأَلْقَيْتُ حَبْلَهَا عَلَى غَارِبِهَا»^۲ اگر حضور حاضران (مردم) و قائم شدن حجت به اینکه کمک‌کار وجود دارد، نبود... ریسمان حکومت را [مانند ریسمان شتر] بر پشت آن قرار می‌دادم.»

حاکم اسلامی زمانی می‌تواند به اهداف بلند خود دست پیدا کند که از پشتوانه کافی مردمی برخوردار باشد. با وجود پشتوانه مردمی، هیچ دشمن و عامل خارجی نمی‌تواند کاری از پیش ببرد. اقتصاد مقاومتی، اگرچه از یک طرف به تدبیر مدیران وابسته است، ولی از طرف دیگر، نیازمند عزم ملی و خواست همگانی است. بنابراین، یکی از بارزترین نشانه‌های این برنامه، عبارت است از مشارکت عمومی و تکیه بر پشتوانه مردمی.

۴. ایمان و استقامت

ایمان و استقامت، از نشانه‌های مردم و حکومتی است که در جهت اقتصاد مقاومتی گام برمی‌دارند؛ چراکه اولاً دنیا و مظاهر آن، فریبنده است؛ چنان‌که امیر مؤمنان علیه السلام بارها در سخنان حکیمانه خود، دنیا را به صفت خداع، مکار و عذار معرفی کرده^۳، تنها کسی فریب آن را نمی‌خورد که به امور معنوی باور داشته باشد و در پابندی به این باور، استقامت بورزد. همچنین، دشمنان دین و عدالت، در مقابل کسانی که ندای حق را سر می‌دهند و به ستیز با ظالمان برخاسته‌اند، ایجاد مانع خواهند کرد و در این امر، از هیچ تلاشی کوتاهی

۳. حدید، آیه ۲۵.

۲. نهج البلاغه، خطبه سوم (ششقیه).

۳. همان، خطبه ۲۳۰.

نخواهند نمود. از این رو، پیروزی بر دشمن لجوج نیازمند ایمان قوی و استقامت و پایداری است که در این صورت، قطعاً خوفی برای اهل حق نخواهد بود^۱ و ملائکه الهی به کمک آنان خواهند آمد^۲ و در نتیجه، پیروز میدان خواهند بود.

۵. همت عالی

مشخصه دیگر اقتصاد مقاومتی، وجود همت عالی مردم است. هر شخص و ملتی، به میزان همت خود مورد ارزیابی قرار می‌گیرد؛ چنان‌که امیر مؤمنان علیه السلام خط‌کش اندازه‌گیری انسان را همت او می‌داند و می‌فرماید: «قَدْرُ الرَّجُلِ عَلَى قَدْرِ هِمَّتِهِ»^۳ ارزش آدمی، به اندازه‌ی همت اوست. با وجود همت عالی می‌توان از سخت‌ترین شرایط، پیروزمندانه عبور کرد و پرقدرت‌ترین دشمنان را به زانو درآورد؛ چنان‌که در مثل معروف در زبان عربی آمده: «هِمَمُ الرَّجَالِ تَقْلَعُ الْجِبَالَ»^۴ همت اشخاص، کوه‌ها را از جا می‌کند. و یا در مثلی دیگر، در زبان فارسی گفته‌اند: «خواستن، توانستن است.»

راهکارها

در ادامه، راهکارهایی چند به منظور تحقق اقتصاد مقاومتی پیشنهاد می‌گردد:

۱. مدیریت مدبرانه

عملیاتی‌شدن اقتصاد مقاومتی، در گام نخست نیازمند آن است که مسئولان بخش‌های مختلف اقتصادی، از تخصص و تدبیر کافی برخوردار باشند؛ چنان‌که در قرآن کریم ملاحظه می‌گردد که جناب یوسف پیامبر علیه السلام وقتی آمادگی خود را برای تصدی منصب اقتصادی اعلام می‌کند، خود را به عنوان «حفیظ و علیم» معرفی می‌کند.^۵ در قرآن ملاحظه

۱. رک: احقاف، آیه ۱۳.

۲. رک: فصلت، آیه ۳۰.

۳. نهج البلاغه، حکمت ۴۷.

۴. بنابر نقل مشهور، این مطلب به عنوان روایت از امیر مؤمنان علیه السلام یاد می‌شود؛ ولی این مطلب، در منابع معتبر یافت نشده است.

۵. یوسف، آیه ۵۵.

می‌گردد که این پیامبر الهی با تخصص و تدبیر خویش توانست مصر را در شرایط قحطی و بحران به خوبی اداره کند.

۲. حل معضل اشتغال با تلاش جهادی

مشکل اشتغال، به عنوان یکی از جدی‌ترین معضلات اقتصادی است که برای رهایی از آن، ترویج فرهنگ جهادی، به عنوان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. بر اساس این فرهنگ است که افراد می‌آموزند از کارهای سخت نباید گریخت. اگر امروزه اشتغال به عنوان معضلی در جامعه مطرح است، عمدتاً به جهت گرایش به راحت‌طلبی و دوری از کارهای دشوار و به اصطلاح دیربازده است. بنابراین، در راستای رفع مشکل اشتغال و تحقق اهداف والای اقتصاد مقاومتی، نیاز به تلاش جهادی است. در این کار باید زندگی انبیا علیهم‌السلام و ائمه اطهار علیهم‌السلام به عنوان الگو برای همگان مطرح باشد؛ برای مثال، از امیر مؤمنان علیه‌السلام روایت شده است که وقتی خدای متعال به داود پیامبر علیه‌السلام خطاب نمود: «اگر از بیت‌المال برای خودت منبع درآمد قرار نمی‌دادی و از دسترنج خودت کسب روزی می‌کردی، بهترین بنده بودی»، این پیامبر الهی تا چهل روز از ناراحتی گریه کرد و آن‌گاه خدای متعال به او صنعت آهنگری را آموخت.^۱

روایات متعددی بر تلاش ائمه اطهار علیهم‌السلام دلالت دارد؛ مثل این روایت که امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: امیر مؤمنان علیه‌السلام از دسترنج خود هزار بنده را آزاد کرد و یا حسن بن علی بن ابوحمره از پدرش نقل می‌کند: امام کاظم علیه‌السلام را دید که در زمینی کار می‌کند؛ درحالی‌که پاهایش غرق در عرق بود، نیز این روایت که ابوعمرو شیبانی نقل می‌کند: امام صادق علیه‌السلام را دیدم که بیلی در دست داشت و پوشش ضخیمی بر تن و در مزرعه کار می‌کرد و حال آنکه عرق از پشت او جاری بود. به حضرت عرضه داشتم که این کار را به من واگذار نمایید؛ ولی حضرتش فرمود: دوست دارم که مرد در به‌دست‌آوردن روزی، با گرمای خورشید به اذیت بیفتد.

۱. شیخ صدوق، کتاب من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۹۸ - ۹۹.

همچنین روایات مختلف دیگری که مرحوم محدث ثقة الاسلام کلینی در کتاب کافی تحت بابی با این عنوان، آنها را ذکر نموده است: «بَابُ مَا يَجِبُ مِنَ الْاِقْتِدَاءِ بِالْاِئِمَّةِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي التَّعَرُّضِ لِلرِّزْقِ؛^۱ باب آنچه واجب است، از پیروی از ائمه در به دست آوردن روزی.» به این روایات می توان احادیث دیگری را که در نکوهش تنبلی و سستی رسیده است، افزود؛ یعنی روایاتی که مرحوم شیخ حر عاملی در ضمن یک باب آنها را ارائه کرده است: «بَابُ كِرَاهَةِ الْكَسَلِ فِي اُمُورِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ؛^۲ باب ناپسندی تنبلی در امور دنیا و آخرت.»

۳. الگوی صحیح مصرف

بسیاری تصور می کنند که اقتصاد مقاومتی، به معنای ریاضت اقتصادی^۳ است؛ در حالی که ریاضت اقتصادی، به طرحی اطلاق می گردد که در آن دولت ها به منظور کاهش هزینه ها و برطرف کردن کسری بودجه، به صرفه جویی در مخارج کشور مبادرت می ورزند و هزینه های رفاهی را کاهش می دهند، نیز ضمن تعدیل در بخش کارمندی، تلاش می کنند با افزایش مالیات ها و دریافت کمک های خارجی، معضل به وجود آمده را برطرف کنند؛ ولی اقتصاد مقاومتی، تنها به معنای صرفه جویی نیست؛ بلکه به تعبیر مقام معظم رهبری، مدیریت در مصرف است. ایشان در این زمینه می فرماید: «یک مسئله هم در اقتصاد مقاومتی، مدیریت مصرف است. مصرف هم باید مدیریت شود.»^۴

اقتصاد مقاومتی، به معنای درست مصرف کردن است که به زمان و شرایط خاصی اختصاص ندارد. در تعالیم دینی، به این مسئله توجه ویژه ای گردیده و به شکل های مختلف به آن توصیه شده؛ برای نمونه، در روایتی از امام باقر علیه السلام آمده است که مؤمن از اموال به شیوه ای درست استفاده می کند،^۵ نیز روایات متعددی که در کتاب وسائل الشیعه تحت این عنوان

۱. کلینی، کافی، ج ۵، ص ۷۳.

۲. حرّ عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۵۸.

۳. Austerity Plan.

۴. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲.

۵. شیخ صدوق، علل الشرایع، ص ۵۵۷.

مجلس بیست و ششم: اقتصاد مقاومتی؛ معیارها و راهکارها ■ ۳۴۱

آمده است: «بابُ استِحبابِ مَرْمَةِ المَعاشِ وِإِصْلاحِ المَالِ»^۱ باب مستحب بودن بازسازی زندگی و شایسته عمل کردن در مال. این باب، ضمن بیان روایاتی که به اهمیت شایسته عمل کردن در مال دلالت دارد، روایتی را از امام صادق علیه السلام نقل نموده که می‌فرماید: «إِصْلاحُ المَالِ مِنَ الأَیمانِ»^۲ شایسته عمل کردن در مال، از [نشانه‌های] ایمان است.»

اهمیت این مسئله، ایجاب می‌کند که برای مصرف درست و کامل، به‌خصوص نسبت به کالاهای باارزش نظیر نفت، برنامه‌ریزی صورت گیرد؛ به طوری که سیاست خام‌فروشی در مورد این ماده بی‌بدیل تغییر پیدا کند. این ماده باارزش، امروزه در کشورهای توسعه‌یافته از ۲۲۰ دلار تا ۱۳۷۰ دلار دارای ارزش افزوده است و اگر استفاده ما فقط در حد خام‌فروشی باشد، این ماده بسیار باارزش را تباه کرده‌ایم.

قناعت و پرهیز از اسراف، یکی از دستوراتی است که بسیار مورد توجه اهل بیت علیهم السلام بوده است؛ تا جایی که باعث شده فقها اسراف را در شمار گناهان کبیره به حساب آورند.^۳ قناعت، در اقتصاد مقاومتی، کوتاه‌مدت و فقط مربوط به شرایط سخت نیست؛ بلکه بنا بر آنچه از تعالیم اسلام استفاده می‌شود، یک برنامه بلندمدت و همیشگی است و اختصاص به فقرا ندارد؛ چنان‌که امام باقر علیه السلام در بیان صفات شیعه می‌فرماید: اغنیای شیعیان نیز اهل قناعت هستند.^۴

۴. افزایش و حمایت از تولیدات داخلی

هزینه‌کردن سرمایه‌ها برای افزایش تولید داخلی، امری است که در اقتصاد مقاومتی به عنوان یک اصل باید مورد توجه جدی قرار گیرد. در سخنان مقام معظم رهبری، این امر به عنوان «رکن» دانسته شده است. ایشان در این زمینه می‌فرماید: «یک رکن دیگر اقتصاد مقاومتی، حمایت از تولید ملی است؛ صنعت و کشاورزی.»^۵

۱. حرّ عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۶۳.

۲. کلینی، اصول کافی، ج ۵، ص ۸۷.

۳. امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۷۵.

۴. کلینی، الروضة من الکافی، ج ۸، ص ۲۱۴.

۵. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲.

دین اسلام از یک سو، جمع مال^۱ و انباشت سرمایه^۲ را مورد نکوهش قرار می‌دهد و از سوی دیگر، به کار و تولید توصیه می‌نماید. تشویق به کار تولیدی، به‌خصوص در مورد تولید در زمینه زراعت، کشاورزی و دامداری، در روایات اهل بیت علیهم‌السلام فراوان مطرح شده؛ تا جایی که مرحوم شیخ حر عاملی بابی را در کتاب *وسائل الشیعه* به این عنوان اختصاص داده است: «بابُ اسْتِحْبَابِ شِرَاءِ الْعِقَارِ وَكِرَاهَةِ بَيْعِهِ أَلَّا أَنْ يُشْتَرَى بِثَمَنِهِ بَدْلُهُ وَكُونَ الْعِقَارَاتِ مُتَفَرِّقَةً»^۳ باب مستحب بودن خرید زمین و مکروه بودن فروش آن؛ مگر اینکه با پول آن جایگزینی برای آن صورت گیرد و کراهت پراکندگی زمین‌ها. در ذیل این باب، روایاتی بیان شده که دلالت می‌کند بر اینکه مال را نباید ساکن نگه داشت؛ بلکه باید آن را در کار کشاورزی و مانند آن به کار انداخت؛ مانند این روایت از امام صادق علیه‌السلام: «مَا يُخْلِيفُ الرَّجُلُ بَعْدَهُ شَيْئًا أَشَدُّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَالِ الصَّامِتِ، قَالَ: قُلْتُ لَهُ: كَيْفَ يُصْنَعُ بِهِ؟ قَالَ: يَجْعَلُهُ فِي الْحَائِطِ وَالْبُسْتَانِ وَالذَّارِ؛ مَرْدٌ بَعْدَ أَنْ يَخْرُجَ مِنْهُ شَيْءٌ شَدِيدٌ تَرْتَدُّ عَلَيْهِ»^۴ [زراره] گفت: به حضرت گفتم: با آن چه کند؟ حضرت فرمود: آن را در حصار (مزرعه)، باغ و خانه قرار دهد.

اسلام به تولیدات صنعتی نیز توجه نموده و در قرآن کریم از کار صنعتی برخی انبیای الهی یاد شده؛ چنان‌که فرموده: «و به [داوود] فن زره [سازی] آموختیم، تا شما را از [خطر] جنگتان حفظ کند. پس آیا شما سپاسگزارید؟»^۵ و یا به صنعت کشتی‌سازی توسط حضرت نوح علیه‌السلام اشاره کرده است.^۶

امیر مؤمنان علیه‌السلام در عهدنامه مالک اشتر، اهمیت صنعتگران را در کنار تجار، به اندازه‌ای قابل توجه دانسته‌اند که استواری کار همه مردم را به ایشان می‌دانند.^۶

۱. فجر، آیه ۲۰.

۲. توبه، آیه ۳۴ و ۳۵.

۳. حرّ عاملی، *وسائل الشیعه*، ج ۱۷، ص ۶۹.

۴. انبیاء، آیه ۸۰.

۵. مؤمنون، آیه ۲۷.

۶. ر.ک: *نهج البلاغه*، نامه ۵۳.